

La campanya prohibicionista de 1833-1835: tres notes erudites

The protectionist campaign of 1833-1835: three notes on matters of fact

Per Joan-Lluís Marfany

Universitat de Liverpool

RESUM:

Les notes intenten de precisar la relació de Manuel María Gutiérrez amb les organitzacions de defensa dels interessos industrials i comercials de Catalunya (Comissió de Fàbriques i Junta de Comerç), puntualitzar l'autoria dels textos de polèmica prohibicionista publicats anònimament a *El Vapor*, i projectar una mica de llum damunt la borrosa figura de Jeroni Ferrer i Valls i una de les seves múltiples efímeres iniciatives, el periòdic *Tecnológico Nacional*.

PARAULES CLAU:

Prohibicionisme, indústria catalana, Comissió de Fàbriques, Junta de Comerç, Manuel María Gutiérrez, *El Vapor*, Ramon López Soler, Eudald Jaumeandreu, Guillem Oliver, Jeroni Ferrer i Valls, *Tecnológico Nacional*, lobby català de Madrid, Gaspar Remisa.

ABSTRACT:

The notes attempt to establish the precise relationship between Manuel María Gutiérrez and the bodies for the defence of the Catalan industrial and commercial interest (Comissió de Fàbriques and Junta de Comerç), to settle the question of the authorship of the various texts of protectionist polemics published anonymously in *El Vapor*, and to throw some light on the blurred character of Jeroni Ferrer i Valls and on one of his many short-lived initiatives, the periodical *Tecnológico Nacional*.

KEY WORDS:

Protectionism, Catalan industry, Comissió de Fàbriques, Junta de Comerç, Manuel María Gutiérrez, *El Vapor*, Ramon López Soler, Eudald Jaumeandreu, Guillem Oliver, Jeroni Ferrer i Valls, *Tecnológico Nacional*, Catalan lobby in Madrid, Gaspar Remisa.

Les pàgines que segueixen no aporten res de substantiu al coneixement de la qüestió de la mobilització de la burgesia catalana i els seus intel·lectuals en defensa de la indústria del país i en favor del manteniment d'una política aranzelària prohibicionista. Ben al contrari, s'inscriuen del tot dins el quadre interpretatiu bàsic esbossat per Ernest Lluch i clarament dibuixat per Àlex Sánchez.¹ Són, com

Data de recepció: setembre 2016; versió definitiva: novembre 2016.

1. Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1973,

el títol indica, unes notes disperses de caràcter estrictament erudit, que només volen arrodonir aquesta visió amb algunes dades factuais, precisar alguns detalls insuficientment coneguts, i corregir algunes falses atribucions i algunes apreciacions basades en impressions no prou confirmades o en suposicions no prou fonamentades. Tot plegat, circumscrit a un període molt concret, un moment d'intensificació, en l'altrament constant lluita per defensar la –per dir-ho com els interessats mateixos– «indústria nacional». Continuant amb la metàfora que he introduït una mica més amunt, és del tot improbable que res hagi de venir a canviar la composició del quadre, però no sembla inútil d'omplir el detall allà on encara falta o de corregir-lo allà on no havia estat prou ben pintat. El quadre en conjunt només hi pot guanyar.

La Comissió de Fàbriques i el senyor Manuel María Gutiérrez

He explicat en un altre lloc que, amb la segona restauració absolutista, la lluita entre prohibicionisme i lliurecanvisme no va tornar a desaparèixer del tot de l'escena pública i confinar-se, dins els corredors del poder, a un sord conflicte d'influències per camarilla interposada, com abans del Trienni. I que no va ser així perquè a partir del 1828 els prohibicionistes van tenir l'oportunitat de manifestar-se obertament a través d'un periòdic, el *Correo Literario y Mercantil*, fundat per un grup que aplegava criptoliberals moderats i funcionaris reformistes i, malgrat això, excepcionalment autoritzat per una d'aquestes capritxoses conseqüències tan típiques dels despotismes –si no ho era per un no menys típic maquiavel·lisme.² Hi havia, en aquest grup d'influència, una certa presència d'homes de negocis catalans instal·lats a la Cort (un dels quals, Gaspar Remisa, havia estat nomenat, un parell d'anys abans, director general del Tresor) i de joves intel·lectuals expatriats col·laboradors seus. El principal objectiu immediat del grup va ser crear un Ministerio de Fomento Interior del Reino, però aquest no era sinó la peça mestra d'una estratègia a llarg termini dirigida a desenvolupar una economia capitalista de base industrial i que tenia la seva punta de llança en la ja

211-338; Alexandre SÁNCHEZ, «La Comissió de Fàbriques: una organització clau en el procés de formació de la burgesia industrial a Catalunya», dins Alexandre SÁNCHEZ (ed.), *Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840)*, Barcelona, Editorial Alta Fulla, 1990, 5-106; Alejandro SÁNCHEZ SUÁREZ, *La formación de una política económica prohibicionista en Cataluña, 1760-1840*, Lleida, Departament de Geografia i Història, Estudi General de Lleida, 1988. També és útil el resum de les fluctuacions de la política aranzelària i de les consegüents mobilitzacions en defensa dels interessos industrials catalans a Joaquim NADAL FARRERAS, *Comercio exterior y subdesarrollo. España y Gran Bretaña de 1772 a 1914: Política económica y relaciones comerciales*, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1978, 71-94. Vull fer constar el meu agraïment a Carlos García Pons, director de Documentació del Foment del Treball, pel seu ajut amb el fons de la Junta de Fàbriques, a Anna Gudayol, cap de la Secció de Manuscrits de la Biblioteca de Catalunya, per facilitar-me la consulta de material en procés de catalogació, i als tres anònims lectors de *Recerques* per les seves observacions.

2. Joan-Lluís MARFANY, *Nacionalisme espanyol i catalanitat (1789-1859). Cap a una revisió de la Renaixença*, Barcelona, Edicions 62, 2017, el capítol de conclusió, titulat «Indústria i nació».

existent indústria catalana, que, per la mateixa raó, calia protegir amorosament. Era el que exposava amb regularitat a les curtes planes de l'esmentat periòdic un altre dels membres del grup, atípicament vistent dins la tònica general de discreció, el malagueny Manuel María Gutiérrez, col·locat, al mateix temps que Remisa ho era al Tresor, de secretari a la Junta de Aranceles i que ben clarament no hi trobava cap inconvenient per a dur endavant una activa campanya en pro de la prohibició de la importació de productes manufacturats, molt particularment els tèxtils.³

Gutiérrez va continuar aquesta campanya –sempre inscrita dins la més àmplia estratègia industrialista ja esmentada– a la més substancial i substanciosa successora del *Correo*, la trimensual *Cartas Españolas*, i encara als molt primers temps del successor d'aquesta, el gairebé diari *La Revista Española*, una de les conseqüències immediates del cop d'estat palatí de la tardor del 1832. Després d'un interval d'un any i mig, aproximadament –però també podria ser senzillament que jo li he perdut el rastre– la va reprendre, la campanya, ara ja independitzat de tota plataforma fixa i permanent i sense haver-hi estat sol·licitat per ningú, amb una llarga sèrie d'articles, pamflets i llibres que, fos per íntima convicció o per càlcul interessat –o, més probablement, una barreja de totes dues coses–,⁴ el van convertir de seguida i fins a la seva mort, just al començament del 1850, en el més destacat paladí de la causa prohibicionista a tot l'Estat.⁵ Tot això és prou conegut

3. Joan-Lluís MARFANY, «*El Vapor*, Aribau, i López Soler o al Cèsar el que és del Cèsar», *Els Marges* 96, 2012, 16-45, en concret 17-24.

4. Ell, naturalment, assegurava que ho feia per principi: «No se dirá que yo he vendido mi pluma para sostener los mismos principios que he inculcado a la juventud, cuando la dirijí por este camino, y que después he aplicado indistintamente, muy persuadido de que solamente por ellos podrá conseguirse el progreso de la industria, el aumento de población, y la riqueza y el poder absoluto de las naciones». Biblioteca de Catalunya [en endavant, BC], Junta de Comerç [en endavant, JC], llig. LXXXI, 298-300.

5. Els seus fullets i llibres sobre el tema són: Manuel María GUTIÉRREZ, *Comercio libre o funesta teoria de la libertad económica absoluta*, Madrid, Imp. de D. Marcelino Calero y Portocarrero, 1834; *Libertad de comercio. Traduccion libre de dos cartas de la Cámara Consultiva de Artes y Manufacturas de la ciudad de Elbeuf, en favor del sistema prohibitivo, al ministro de Comercio y Trabajos Públicos; y de sus observaciones sobre un proyecto de reforma comercial. Con comentarios y aplicaciones*, Madrid, Imprenta de I. Sancha, 1835; *Impugnacion á las cinco proposiciones de Pebrer sobre los grandes males que causa la ley de aranceles á la Nacion en jeneral, a la Cataluña en particular, y á las mismas fábricas catalanas*, Madrid, Imprenta de Don Marcelino Calero, 1837; *Nuevas consideraciones sobre libertad absoluta de Comercio y Puertos francos, ó impugnacion de la memoria sobre libertad de Comercio y Puerto franco de Cadiz por el Sr. D. Pio Pita Pizarro, y de las Reflexiones Sobre Aduanas, y efectos de la ley prohibitiva, Por el Sr. D. Manuel Inclan, y del folleto La España en su estado actual y porvenir, por un viagero ingles*, Madrid, Imprenta de la Viuda de M. Calero, 1839; *Libertad de mares ó el gobierno inglés sin máscara por Mr. Bertrand Barère. Traducida y comentada con el título de Preservativos contra el monopolio y oligarquía inglesa*, 4 vol., Madrid, Imprenta de D. J. Palacios, 1841; *Contestacion á un artículo sobre libertad de comercio del Excmo. Sr. D. Antonio Alcalá Galiano, Inserto en la Revista Universal de Administracion*, Madrid, Establecimiento Tipográfico-Literario de D. Nicolás de Castro Palomino y Compañía, 1848. Sobre Manuel María Gutiérrez,

en línies generals. Lluch va descriure Gutiérrez com a «corresponsal» de la Comissió de Fàbriques a Madrid.⁶ Si per corresponsal cal entendre agent, no va ser-ho mai. Va estar-hi a punt el febrer del 1835, quan, havent quedat cessant arran de la supressió de la Junta de Aranceles, la Comissió, a instàncies de Josep Bonaplata, el va fitxar, diríem ara, per un any amb uns honoraris de 20.000 rals. Però va renunciar-hi molt poc després, perquè havia trobat de seguida un nou destí. La Comissió, tot i així, li va dir que es quedés els diners que ja li havia tramès.⁷ Era una manera de mostrar-li el reconeixement per tot el que ja havia fet espontàniament en pro del prohibicionisme, molt particularment amb el seu *Comercio libre*. Val a dir que Gutiérrez ja havia cobrat per aquest fullet uns altres 20.000 rals de la Junta de Comerç, que era amb qui s'havia entès fins llavors, enviant-li els seus pamflets i articles i incloent-hi alguns exemplars perquè els passessin a la Comissió. És evident que, si actuava en primer lloc per convicció, tampoc no badava, l'home. De la manera d'adreçar-se-li a les cartes i referir-s'hi a les actes de la Comissió també es desprèn, per l'altra banda, que l'agraïment dels fabricants anava tan tenyit d'enlluernament provincià de tenir un semblant defensor a la Cort com el de la Junta, que li havia demanat el retrat per penjar-lo a la seva Escola de Nobles Arts.⁸

Després d'un període de correspondència força assídua entre les dues institucions i el seu col·laborador i d'intensa activitat lligada als debats de les Corts de l'Estatut i els plans de reforma aranzelària del Govern, tot plegat ritmat per les interrupcions dels esdeveniments revolucionaris,⁹ el contacte es va afluixar fins a la pràctica desaparició. El 21 de setembre del 1837, el secretari de la Comissió de Fàbriques demanava notícies de Gutiérrez a Magí Corominas, agent a Madrid, aquest sí, conjuntament de la Comissió i de la Junta: ¿escribia potser a *El Patriota*? ¿Havia publicat alguna cosa nova sobre la qüestió que més interessava els fabricants catalans?¹⁰ El gener del 1839, però, com a part de la mobilització suscitada per la creació de la junta que havia de dictaminar sobre el nou projecte d'aranzels, la Comissió va prendre la iniciativa d'intentar d'assegurar-se els serveis de Gutiérrez a canvi d'un sou: «si V. I. tiene a bien continuar como hasta ahora en sostener la industria de Cataluña puede indicar cuánto al efecto sea necesario, bajo la seguridad

vegeu Rocío ROMÁN COLLADO, «Manuel María Gutiérrez Beganige (Cádiz, 1775-Madrid, 1850)», dins Rocío SÁNCHEZ LISSEN (coord.), *Economía y economistas andaluces (siglos XVI al XX)*, Madrid, Ecobook. Editorial del Economista, 2013, 347-356. No he pogut veure Rogelio VELASCO PÉREZ, *Pensamiento económico en Andalucía (1800-1850). Economía política, librecambismo y proteccionismo*, Màlaga, Librería Ágora, 1990.

6. LLUCH, *El pensament econòmic...*, 291.

7. Arxiu del Foment del Treball Nacional, Comissió de Fàbriques [en endavant, AFTN, CF], Actes 1835-1840, 5-11 i 12-13, i Registre d'oficis 1834-1838, 129 i 133.

8. BC, JC, llig. LXXXI, 298-300, 306-307, 316, i 342, i llig. LXXXII, 9; AFTN, CF, Registre d'oficis 1834-1838, 115-117.

9. AFTN, CF, Actes 1835-1840, 43, i Registre d'oficis 1834-1838, 133 i 136-137; BC, JC, llig. LXXXIII, 74, 100, 102-103 i 106.

10. AFTN, CF, Registre d'oficis 1834-1838, 297.

de que nada omitirá [la Comissió] para complacerle».¹¹ Al terme d'unes negociacions menades amb la mediació de Pere Moret i Mateo Lobo, la Comissió va aprovar de pagar-li 12.000 rals anuals, comptant a partir del febrer d'aquell any, despeses eventuais a part. Els tractes van ser renovats l'any següent i molt generosament millorats el 1841, en què van passar a 24.000 rals pagadors a terminis trimestrals, en comptes de semestrals com fins llavors, i així van ser renovats altre cop el 1842.¹²

Pagaments i relació, però, van quedar interromputs a la tardor d'aquell any pel llarg període de gran inestabilitat política que només va acabar amb la desfeta de la revolta centralista de Barcelona, a finals del 1843. Seriosament destarotada la seva organització, no va ser fins al 17 de desembre del 1845 que els fabricants catalans van reprendre contacte amb Gutiérrez per a oferir-li una immediata compensació de 20.000 rals i la represa de la col·laboració en les mateixes condicions d'abans.¹³ A petició seva, hi van afegir, el maig del 1846, 6.000 rals de remuneració d'un secretari personal, que, ves per on, va resultar ser el seu propi fill. Ja posat a demanar, Gutiérrez es va queixar aquell Nadal que la Comissió no hagués tingut amb ell el gest, habitual en el món en el qual ell es movia, de felicitar-li les festes amb un obsequi condigne –i el tibant intercanvi que va engegar-se va revelar la seva preferència per una retribució monetària extra.¹⁴ Malgrat aquest moment de tensió, la relació va sobreviure amb exactament els mateixos honoraris, bé que en mensualitats de 2.500 rals, fins al 1849, en què l'ara Junta, ja no Comissió, de Fàbriques va començar a endarrerir-se en els pagaments. El 17 de setembre, el secretari Costa informava Gutiérrez que se li començaria a pagar el que se li devia, però que caldria renegociar els tractes, perquè la Junta no la ballava gaire grassa. Un endevina, però, que la utilitat del vell col·laborador havia esdevingut més aviat dubtosa i que els interessos industrials catalans tenien ja al seu servei altres plomes més joves i més eficaces. El 30 de gener del 1850, Gutiérrez júnior informava Costa de la mort de son pare. En resposta, un parell de setmanes més tard, el secretari li comunicava que Joan Vilaregut tenia ordre de pagar-li immediatament 5.000 rals del deute encara pendent i que el romanent també li seria abonat, però d'acord amb els nous termes acordats amb el difunt el novembre anterior.¹⁵ I aquí s'acaba aquesta particular història.

El Vapor, 1833-1834: qui va escriure què

No sabem qui exactament hi havia darrere la fundació del periòdic *El Vapor*. Potser algun dia una felicitat troballa en algun arxiu ho revela –per exemple, al de

11. AFTN, CF, Registre d'oficis 1839-1844, 16-17. Per a l'esmentada mobilització, que va donar peu també a la creació de l'Associació Catalana de Madrid, antecessora de l'Institut Industrial, Roser SOLÀ I MONTSERRAT, *L'Institut Industrial de Catalunya i l'associacionisme industrial des de 1820 a 1854*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, 36-44.

12. AFTN, CF, Registre d'oficis 1839-1844, 16-17, 30-31, 76-77, 148-149, 201, 220-221, 224 i 282-283; Actes 1835-1840, 253.

13. AFTN, CF, Registre d'oficis 1844-1847, 83-84.

14. AFTN, CF, Registre d'oficis 1844-1847, 137-138 i 241-243.

15. AFTN, CF, Registre d'oficis, 1847-1850, 483-484 i 553-554.

Protocols de Barcelona, o qui sap si al de Madrid, el contracte d'edició entre l'impressor, Bergnes, i qui sigui que formés la societat propietària—, però mentrestant hem de satisfer-nos a especular damunt una sèrie d'indícis diversos i dispersos, que, combinats, permeten d'arribar, això sí, a una hipòtesi amb moltes garanties de seguretat. La protecció del nou capità general, Llauder, la vinculació al flamant Ministeri de Foment, la intervenció d'Aribau en la redacció del prospecte i la seva presència, teòrica si més no, entre els redactors, el trasllat de López Soler des de Madrid per a prendre'n la direcció, les seves queixes per la política editorial que, sembla que des de Madrid també, li imposaven «sus propietarios y colaboradores» (malgrat que la contribució que aportaven a la redacció fos mínima), la influència que sembla haver-hi exercit Torres Amat, l'evident parentiu amb la més amunt esmentada *La Revista Española* (com *El Vapor*, molt més un quasideiari que no una revista, contra el que diu el nom) i altres petits detalls encara permeten de deduir que es tractava de l'òrgan del grup de pressió reformista a què m'he referit abans, o més exactament del *lobby* català que en formava part.¹⁶ L'ombra del sempre elusiu Remisa es dibuixa amb relativa però inusitada precisió al darrere de tot plegat, però un hi endevina també la presència d'algun dels representants més destacats dels interessos industrials catalans, concretament Josep Bonaplata.¹⁷ Si-gui com sigui, serà a través d'*El Vapor* que aquests interessos començaran a parlar molt aviat. El nou periòdic serà en aquests anys 1833-1834 l'instrument principal de les campanyes en defensa del prohibicionisme.

I és que els mateixos canvis polítics que van fer-ne possible l'aparició van obrir també la porta a altres òrgans d'expressió —a la naixença, de fet, d'una veritable premsa, tal com l'entenem ara— i van trencar així el monopoli casual, però efectiu, de què fins aleshores havien gaudit les tesis prohibicionistes en termes d'accés a l'opinió pública. Ja a partir del 16 de novembre del 1832 va aparèixer a Madrid, tres cops la setmana, el *Boletín de Comercio*, que, de mane- ra creixentment oberta, va manifestar-se contrari a la prohibició d'importacions de productes manufacturats. I, per la raó que fos, *La Revista Española*, trencant amb la línia fins aleshores seguida per les seves predecessores, va començar

16. MARFANY, «*El Vapor...*», 17-25. La intervenció d'Aribau tant en la gestió del permís com en la redacció del prospecte la va assenyalar Antoni-Lluc FERRER, *La patrie imaginaire. La projection de «La patria» de B. C. Aribau (1832) dans la mentalité catalane contemporaine*, Aix-en-Provence, Université de Provence, 1987, 382-387; hi ha més material d'Aribau relacionat amb *El Vapor* i el seu impressor, Bergnes, incloent-hi el prospecte de la continuació de la *Historia natural* de Buffon, entre els papers sense classificar que, havent passat per les mans de Coll i Vehí, igual com el lligall 143 de la sèrie Monacals-Universitat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, han anat a parar en aquest cas a l'Institut d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra. Per a la influència de Torres Amat, les cartes de Ramon López Soler, a BC, Manuscrits [en endavant, MS], 3753 (les queixes, a la de l'11 de desembre de 1833) i 3756.

17. Per al paper de Bonaplata d'enllaç entre la Comissió de Fàbriques i el món de la Cort, AFTN, CF, Registre d'oficis 1834-1838, 66-67, 77-78 i 115-117, i, per l'altra banda, les cartes del 13 i el 23 de març de 1833 de Sinibaldo de Mas a Felíx Torres Amat (per compte del qual Bonaplata duu encàrrecs per a diversos personatges), a BC, MS 3753.

aviat a donar entrada a les seves columnes a opinions de la mateixa mena.¹⁸ (El *Correo Literario y Mercantil*, en canvi, que, amb Mariano Rementería y Fica al davant i el nom aviat reduït a *El Correo*, havia continuat la seva existència després de l'escissió del grup majoritari i la fundació de les *Cartas Españolas*, va mantenir-se fidel a les idees prohibicionistes i, en els darrers mesos de la seva existència, va fer sovint costat a *El Vapor*, amb notes i articles de la redacció, però també amb els «comunicats», reals o ficticis, d'un «Suscriptor á la *Revista y Correo*» que no és massa arriscat d'identificar amb Manuel María Gutiérrez.)¹⁹ De manera que *El Vapor* no va tenir més remei que ficar-se en el tema. Va trigar una mica. No ho va fer fins al número 38, del 15 de juny del 1833, i encara un pèl d'esquitllentes: no amb un article de fons, sinó a la secció «Espíritu de los periódicos», en què es comentaven notícies i editorials de la resta de l'encara escassa premsa, donant un tast de la resposta llarga i detallada que prometien de fer a l'article d'un «Suscriptor imparcial» aparegut al número 59, de l'1 d'abril del 1833, del *Boletín*.²⁰

La promesa, en canvi, va ser mantinguda de seguida: als números 40 i 41, del 21 i 22 de juny, amb dos dels habituals articles de primera plana que feien el pa-

18. En un article titulat «Breves reflexiones sobre el comercio é industria de Cataluña», *La Revista Española* [en endavant, *LRE*], I, 24, 25 de gener de 1833, 298 (quan encara no existia *El Vapor*, doncs), encara s'expressava l'esperança que el tomb que havia fet la situació política al país duria a la política protectora que havia d'assegurar la recuperació ràpida de la indústria catalana (l'article havia estat escrit de tota evidència o a Catalunya o per algú del lobby català de Madrid). Però ja al número 44, 5 d'abril de 1833, 471, a propòsit d'un article comunicat de Vilafranca del Penedès (que no reproduïen), declaraven la seva convicció que els «progresos del comercio e industria de aquel Principado», tal com el comunicant exposava, eren deguts a «la competición mercantil que de algunos años a esta parte ha estimulado a los catalanes, cuyos géneros manufacturados se estrañan fácilmente para América sin la mayor perfección antes de la emancipación de aquellas posesiones ultramarinas». Després, van fer sovint costat al *Boletín de Comercio* en la seva prolongada polèmica amb *El Vapor*.

19. [Nota sense títol], *El Correo* [en endavant, *EC*] 788, 24 de juliol de 1833; «Economía política», *EC* 793, 5 d'agost de 1833; [Tomás QUINTERO], «La paz», *EC* 806, 4 de setembre de 1833; «Correspondencia del *Correo*», *EC* 807, 6 de setembre de 1833; EL SUSCRITOR Á LA REVISTA Y CORREO, «Economía política. Balanza de comercio», *EC* 811 i 812, 16 i 18 de setembre de 1833; EL SUSCRITOR Á LA REVISTA Y CORREO, «Economía política. ¿Es la moneda, ó el papel de crédito que la reemplaza, la palanca de la circulacion?», *EC* 815, 816 i 819, 25 i 27-IX i 4 d'octubre de 1833. Des de la secessió de les *Cartas Españolas* semblen haver dut el pòndol del periòdic, a més de Rementería, Nicolás Arias i Manuel Bretón de los Herreros. Arran de l'amnistia van incorporar-s'hi alguns liberals retornats de l'exili, com el gadità Ángel Iznardi, el veterà Manuel María Alzáibar, ja depurat el 1814, i també el neogranadí Tomás Quintero. Per a la identificació d'aquest com a autor dels articles signats «Q.», vegeu Daniel GUTIÉRREZ ARDILA (ed.), *Tomás Quintero. Thomas Farmer. Informes del espía de la República de Colombia en la corte de Fernando VII (1825-1830)*, Bogotá, Universidad Externado de Colombia, 2012, 42-43.

20. Que prenia peu, per a atacar-lo, de l'article de *LRE* del 25 de gener, esmentat més amunt. La nova premsa arrossegava encara més d'una de les limitacions de la pseudoprensa anterior: l'actualitat hi tenia encara una definició molt laxa i les polèmiques, sobretot si, com en aquest cas, involucraven col·laboradors externs, s'hi allargassaven interminablement.

per del que avui dia anomenem editorials, que abordaven la qüestió des del punt de vista de Catalunya en general, al primer, i de Barcelona en particular, al segon. Poc després, als números 49 i 50, del 12 i 13 de juliol, el periòdic publicava un article d'un col·laborador espontani que venia a fer-li costat. Alhora, al mateix número 49, detectava amb alarma unes observacions de *La Revista Española* sobre la balança comercial que semblaven indicar el canvi de posicionament al qual m'he referit més amunt i, al 50, reproduïa amb un breu comentari d'irritació mal continguda una nota del *Boletín* que justificava la publicació del comunicat del «Suscriptor imparcial» que havia iniciat la dansa. Prenent peu precisament d'aquesta nota, el mateix espontani d'abans o un altre (caldrà parlar-ne més endavant, d'això) prolongava el debat amb un nou article dividit en dues parts, aparegudes als números 58 i 59, dels dies 2 i 3 d'agost. En l'endemig, però, al número 57, del 30 de juliol, *El Vapor* havia dedicat gairebé tota la darrera plana (i tota la secció «Barcelona», que habitualment contenia una diversitat de notícies i comentaris) a un llarg article sobre el mateix tema de la balança comercial, que polemitzava ara amb el *Boletín*, el qual havia pres la responsabilitat de respondre a la nota del número 49 d'*El Vapor*, justificant-ne d'aquesta manera l'alarmada reacció –la confirmació directa, per si calia, arribaria amb la resposta de *La Revista Española* mateixa, al seu número 80, del 26 de juliol. És en reforç dels arguments d'aquest darrer article que va arribar a *El Vapor* una tercera contribució externa no sol·licitada, aquesta dividida en quatre articles apareguts del número 62 al 65, del 10, 13, 16 i 17 d'agost, bé que ara ja no amb honors de primera plana. A primera plana era la redacció mateixa que prosseguia la seva baralla amb el *Boletín* iniciada al número 57, mirant d'exemplar-ne, segons deia, l'abast teòric, però en realitat acostant-la més a l'autèntica qüestió central, la necessitat de protegir la indústria catalana. Ho feia als números 60, 61, 63 i 64, del 6, 9, 13 i 16 d'agost, però l'editorial del dia 10 (núm. 62), ostensiblement de política internacional, insistia de fet en l'argument, esgrimit també als altres articles i que tant de joc donaria durant molts anys, de la guerra insidiosa que feia la pèrfida Albió a la «indústria nacional».

La polèmica va tenir una revifalla tot seguit, però ara a la premsa de Madrid, a tres bandes de fet, entre el *Boletín*, *La Revista*, i *El Correo*, amb la segona posant-se sorprenentment al costat del tercer i d'*El Vapor* –per obra i gràcia, tot s'ha de dir, d'un subscriptor. En passava revista, amb distanciament un pèl mofeta, a l'editorial del número 68, del 24 d'agost, *El Vapor*, que tanmateix molt aviat va haver de tornar a la lliça, al número 71, del 31 d'agost, perquè algú havia alçat altre cop la llebre, al *Boletín*. Aquesta vegada, però, la polèmica va néixer morta, com qui diu, perquè, com explicava *El Vapor* al seu número següent, del 3 de setembre, el *Boletín* va fer sobtadament marxa enrere, protestant que tothom se li tirava a sobre i amb molt males maneres. Vet aquí, però, que, quan ja ningú no se'n recordava, va sortir de trasantó el «Suscriptor imparcial» que havia posat tot aquest afer en doina en els llunyans dies de l'abril i que es despenjava ara, altre cop al *Boletín*, amb la seva resposta als articles d'*El Vapor* dels números 40 i 41. El periòdic barceloní va reaccionar-hi ràpidament i àiradament, en el llarg editorial del seu número 81, del 24 de setembre, per tot seguit deixar-ho córrer. És que, com explicava al número següent, del 27 de setembre, ja havia donat

resposta adequada al seu contradictor, primer des de *La Revista Española* i tot seguit des del *Correo [Literario y Mercantil]*, aquell «Suscriptor» de l'una i l'altre que he esmentat més amunt i en qui sospito molt que cal veure-hi Manuel María Gutiérrez. Però és també que, no sé si animat per la reaparició del seu propi «suscriptor imparcial», el *Boletín* va desdir-se dels seus propòsits de mantenir-se *au-dessus de la mêlée* i va tornar a engegar la polèmica a tres bandes sobre la balança comercial, de seguida ampliada a quatre amb la intervenció d'*El Vapor*, al número 83, del 28 de setembre.

A la nova, sobtada i mai no explicada interrupció no deuen haver estat estranys la mort del monarca i el prolongat període d'incertesa política que se'n va enseguir. El tema no va quedar, malgrat tot, completament abandonat: el 19 d'octubre, al número 92, *El Vapor* publicava, no pas a primera plana, sinó a les pàgines interiors, el primer article d'una sèrie titulada «Comercio libre» que en tindria dos més, apareguts molt espaiadament els dies 2 i 15 de novembre (núm. 98 i 103). Malgrat la manca, gens característica, de presentació, és poc dubtós que es tracta de la resposta més autoritzada al nou atac del «Suscriptor imparcial» que l'anònim redactor de *El Vapor* havia anunciat, o potser invocat, a la seva conclusió de l'editorial del número 81:

Concluyamos el artículo que nuestro patriotismo nos ha hecho improvisar. Otros nos apoyarán con más calma, datos y copia de doctrina; entretanto nos preparamos á rebatir nuevas calumnias contra Barcelona,y despreciamos altamente las invectivas con que se ataca á nuestro *Vapor*.

La incorporació d'aquests tres articles al fullet del 1834, l'autoria del qual discutiré tot seguit, al costat dels tres «discursos» ja esmentats, ho acaba de confirmar. Cal afegir que encara va arribar *in extremis*, al número 122, del 28 de desembre, una darrera aportació tardana a la polèmica sobre la balança comercial, enviada, diu la nota de la redacció, per «una persona muy ilustrada y zelosa de la prosperidad nacional»: tot indica que en aquest cas la contribució era espontània i inesperada.

Excepcionalment, caldria afegir. És ben evident, en efecte, que cal distingir els articles de primera plana, no signats i escrits en la primera persona del plural que n'atribueix la responsabilitat a la redacció, d'aquells que hi han arribat des de fora. Tot fa pensar que el caràcter espontani, no sol·licitat, d'aquestes contribucions és una ficció –prou que ho revelen les paraules que he citat una mica més amunt. Pel que fa a la primera mena d'articles, no hi ha cap raó de pes per no entrar-los al compte de Ramon López Soler. Una acumulació de proves circumstancials, més, sobretot, les cartes de López a Fèlix Torres Amat, no fan dubtar gens sobre el protagonisme d'aquell a *El Vapor*: «nosotros», en principi, vol dir ell. Com que els únics que se n'han ocupat fins ara (i encara molt superficialment) han estat els historiadors de la literatura, que només s'han interessat per allò que a ells més directament els toca, pot semblar estrany d'associar-lo amb escrits i polèmiques d'economia. Oblidem que combinar la composició de sonets amb la de novel·les més o menys walterscottianes, els articles de teoria estètica, les memòries cientí-

fiques i els discursos d'economia política és *típic* dels intel·lectuals de la seva generació, els nascuts a la darrera dècada del set-cents i la primera del vuit-cents – pensi's en Aribau o en Ramon Muns i Serrià, pensi's en tota la trepa de la Sociedad Filosófica. El fet és que, quan a l'estiu del 1834 es va produir una gran mobilització general de cara a la defensa del prohibicionisme a les Corts de l'Estatuto Real, com veurem tot seguit, una de les dues persones que la Junta de Comerç va triar perquè redactessin sengles memòries en aquest sentit va ser López Soler.²¹ Alguna confiança li devia merèixer. I qui, com veurem més avall, era capaç d'escriure la sèrie d'articles del juliol del 1834 ho era igualment d'escriure els de l'any anterior. Naturalment, no en podem estar segurs. Però és la hipòtesi més raonable.

Els altres articles, els enviats a la redacció, van ser aplegats, com he dit i com és prou sabut, a finals de l'any següent i a expenses de la Junta de Comerç, en un fullet titulat *Vindication de la industria de Cataluña*. Lluch no va dubtar a atribuir-los a Guillem Oliver i aquesta atribució ha estat generalment acceptada.²² És, però, incorrecta. Lluch va basar-la en una ambigua entrada de les actes de la Junta de Comerç corresponent a la sessió del 18 d'agost del 1834:

Visto el oficio de hoy de Dn. Guillermo Oliver relativo a que, conforme lo prometió en su oficio del 17 del corriente [error per «ppdo.»], ha comunicado artículos para su inserción en el *Vapor* sobre Aranceles; a la confianza en que está de la utilidad de las manifestaciones públicas que se propuso hacer; y estendiéndose con el objeto de si la Junta estima costear el gasto que ocasione su publicación en un suplemento, pues por sobrada materia para el periódico ha de hacerse así, como también el gasto que cause *la reimpresión de cinco artículos publicados, reuniéndolos así*. Ha acordado que pase a la Comisión de Fomento.²³

A l'esmentat ofici mateix, que Lluch no va veure, Oliver havia escrit:

[...] he continuado comunicando artículos para que se insertasen en el *Vapor* sobre Aranceles y muchos días hace que pudieron insertarse los de la fabricación de lanas y algodones; mas a causa de sobrada materia no ha podido verificarse [...] los Sres. Propietarios del espresado Periódico me han dicho que habrá de hacerse en algún suplemento y que por su parte deseando contribuir al objeto de mis artículos se contentarían en que se les indemnizase del papel y material trabajo. Varias personas además de esto creen que convendría reimprimir los 5 artículos publicados que acaso cu-

21. Ja ho va indicar, de passada, LLUCH, *El pensament econòmic...*, 243. L'altre era Guillem Oliver.

22. LLUCH, *El pensament econòmic...*, 244-245.

23. BC, JC, Llibre d'acords 1834, JC 49, 266. L'èmfasi és meua. Lluch dona la referència correcta, però no cita el text.

pieran en un pliego, a fin de que reunido en unos 3 o 4 pliegos, pudiesen ponerse a la mano de quienes convenga.²⁴

Ara bé, el 18 d'agost, quan Oliver escrivia això, s'havien publicat justament 5 articles de la sèrie «Aranceles» i és a aquests cinc que tant ell com el redactor de les actes de la Junta es referien. No s'oblidi que, com Lluch mateix advertia, dels cinc «discursos» que formarien la *Vindicación*, a *El Vapor* només se n'havien publicat quatre –el cinquè apareixeria per primer cop al fullet mateix. Tot això deixant de banda la informació que havia anat donant la redacció d'*El Vapor* a mesura que els publicava i la que va afegir encara en donar notícia de l'aparició del fullet.

El problema és que aquesta informació és confusa i contradictòria. Lluch va citar la notícia que acabo d'esmentar, la qual precisava que l'autor escrivia per encàrrec una *Estadística fabril* de Catalunya. Això, encara que Lluch no sembla haver-ho sabut, només pot voler dir una persona: Magí Corominas.²⁵ Aquest antic diputat de les Corts del Trienni, veterà ja dels debats de l'època entorn de l'aranzel, fabricant i propietari, i aviat agent a Madrid tant de la Comissió de Fàbriques com de la Junta de Comerç, havia rebut finalment, el 9 de setembre del 1833, la comissió d'establir l'estadística esmentada, que el Govern, a través de la Dirección General de Rentas, havia anat demanant des de com a mínim el febrer del 1832 i que havia topat durant molt de temps amb la «repugnancia que se observa cuando se trata de proporcionar noticias con relación a fábricas».²⁶ La documentació existent és ben clara.²⁷ I Corominas era perfectament capaç d'escriure articles com aquests: és poc dubtós que és seva la refutació de les propostions de Pebrer publicada anònimament per la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País.²⁸ El mal, com ja he dit, és que aquesta informació entra en

24. BC, JC, llig. LVIII, núm. 27, 25. Lluch només coneixia aquest text per la paràfrasi que n'havia fet Carrera Pujal, sense, naturalment, donar-ne la referència.

25. *El Vapor* [en endavant, EV], 5 de gener de 1835. LLUCH, *El pensamiento económico...*, 244. Sí que ho sap SOLÀ I MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, 33.

26. No he buscat l'ordre original de la Dirección General, però a la data indicada l'intendent la va remetre a la Junta de Comerç. BC, JC, Llibre d'acords 1832, JC 47, 191; la cita, a Llibre d'acords 1833, JC 48, 242; i el nomenament definitiu, a Llibre d'acords 1833, JC 48, 309.

27. A més de la ja esmentada, vegeu la correspondència entre la Junta i Corominas, a BC, JC, llig. LXXX, 770 i 342; llig. LXXXI, 520, 272, 279, 521-524; Llibre d'acords 1834, JC 49, 41v; i Copiadors 1833 i 1834, JC 115, 292 i 360; i JC 116, 34, 240, i 310. Més informació del 1838, arran de la seva mort, a BC, JC, llig. LXXXI, 716 i 752. GUTIÉRREZ, *Impugnación á las cinco proposiciones de Pebrer...*, XIII, confirma que Corominas va complir el seu encàrrec.

28. L'11 de desembre de 1837, el secretari de la Comissió de Fàbriques acusava la recepció de l'escrit de resposta a Pebrer; el 20 de febrer de 1838 li comunicava que s'ho havien llegit tots els membres de la Junta i li'n transmetia l'aprovació i l'agraïment. AFTN, Registre d'oficis 1834-1838, 311 i 325. SOLÀ I MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, 35-36 pensa que es tractava de la *Impugnación* atribuïda a Gutiérrez, a qui Corominas l'hauria cedit perquè en retoqués l'estil i la publicqués com si fos seva, perquè ell mateix no tenia prou prestigi per a fer-ho amb la mateixa eficàcia. Però les cartes del secretari de la Comissió parlen repetidament de «refutación»,

total conflicte amb la que ofereixen les notes de presentació dels diversos «discursos» de la *Vindicación* en aparèixer per primera vegada a *El Vapor*. El primer, de fet, anava signat amb dues inicials, que no eren pas M. C., sinó J. R. L'autor es descrivia a si mateix, als mots preambulars, com a «labrador y fabricante». L'únic nom que se m'acut que pugui satisfer aquests criteris és el de Joan Rull. L'autodescripció és una afectació que havia estat força corrent a les primeres dècades del segle i que, com veiem, encara perdurava. Responia al que Maria Luz Retuerta ha anomenat «la fam de terres» dels fabricants.²⁹ Una altra possibilitat –però això ja és deixar-se endur massa lluny pels viaranys de l'especulació– és que una errada d'impremta –*El Vapor* hi tenia una certa propensió– hagués transformat en «J. R.» el que hauria hagut de ser «J. B.», per Josep Bonaplata, de qui se sap que va redactar espontàniament com a mínim una memòria relativa a la qüestió perquè fos elevada a la reina governadora en nom de la Comissió de Fàbriques.³⁰ Es tracti de qui es tracti, l'autor material havia escrit en representació d'un grup, i aquest és sens dubte el detall més important: la nota preliminar explicava que l'article havia estat tramès a la redacció «por personas respetables». Qui, però? Als papers de la Comissió de Fàbriques (llavors encara no constituïda amb tots els ets i uts legals, cosa que podria explicar una referència tan vaga), no n'he sabut trobar cap rastre. ¿Els socis de Bonaplata, Rull, Vilaregut y Cia.? ¿Persones relacionades amb el *lobby* català de Madrid i més directament associades, doncs, amb el periòdic?

La presentació del segon «discurso» serveix per a embolicar una mica més la troca. L'autor, que ara només signa amb tres asteriscs, torna a parlar-li en primera persona del singular, però també ho torna a fer en nom d'un grup de «personas respetables». Com que no se'ns diu pas que autor i grup siguin els mateixos (com sí que es farà en el cas d'aquest «discurso» i del següent), el més lògic sembla ser de pensar que no ho eren, però, d'altra banda, que els respectius «discursos» apareguessin plegats en el fullet de vindicació de la indústria catalana indica no sols que compartien els mateixos interessos, sinó que eren prou pròxims, l'un grup de l'altre. En aquest segon cas, les «personas respetables» ho són, a més de per elles mateixes, «por el destino que desempeñan». «Destino», en el llenguatge de l'època, sol significar un càrrec oficial i, en correspondència amb això, el que les mou, aquestes persones –se'ns diu a la presentació esmentada–, transcendeix de molt

no pas d'impugnación», i el títol del fullet a què em refereixo és justament *Refutacion de las cinco proposiciones del señor Pebrer contra el sistema prohibitivo por la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País*, Barcelona, D. Juan Francisco Piferrer, impresor de S. M., 1838.

29. M. Luz RETUERTA JIMÉNEZ, *La fam de terra dels fabricants de Barcelona. El cas d'Erasme de Gòtima al Baix Llobregat 1790-1821*, Sant Feliu de Llobregat, Edicions del Llobregat, 2010. Àlex Sánchez em confirma, en comunicació personal (12 de juny de 2016), que Rull era un d'aquests fabricants propietaris de terres donades a conreu.

30. La Comissió en va acusar la recepció el 22 de maig del 1834; dos dies després li'n comunicava l'aprovació amb algunes modificacions. AFTN, CF, Actes 1829-1834, 212-213, i Registre d'oficis 1834-1838, 41-49. Vegeu SÁNCHEZ, «La Comissió de Fàbriques...», 44 i el text mateix a 190-195.

els límits estrets de la indústria catalana. És tota una visió de futur per a Espanya, un programa de regeneració econòmica en el qual Catalunya ha de fer un paper de capdavantera:

Su objeto no es defender exclusivamente los derechos de la industria catalana, sino los que empieza a reclamar tambien la agricultura de Castilla. Por una serie de esfuerzos que hace sumo honor a los Españoles alcanzamos un puesto ya muy honorífico en la esfera mercantil. Los extranjeros observan esta elevación con manifiesto recelo; el vasto horizonte que alcanza su ojeada les ofrece consecuencias poco favorables de movimiento tan próspero; y llevados de un espíritu nacional más ilustrado, más sublime, más sincero que el nuestro, no dejan de urdir todo género de tramas para sufocar la industria española y hacer que nuevamente les rinda gravosos pechos nuestra naciente agricultura. Creemos, y aun lo indicamos en otra ocasión que España debe mostrarse agrícola más bien que manufacturera; pero conviènele para esto que una de sus más laboriosas provincias enriquezca y decore sus mercados con los varios productos del ingenio industrial. De esta suerte bástase a sí misma, concurren todos sus reinos a la grande obra de su independencia, de su regeneración y apenas el veleidoso instinto de la moda hallará siniestra brecha para amortiguar esta chispa de pundonor nacional que a beneficio de los milagros de nuestra industria, de las ventajas de nuestro tráfico, de los esfuerzos de un Gobierno independiente y español, reanima como por encanto los varios pueblos de la Península. He aquí lo que pretende Cataluña, he aquí el bien que proporciona a sus hermanas encargándose de la parte mas difícil y en la que ha encontrado competidores que le llevaban tres siglos de ventaja y asombrosos recursos y admirable organización. Al cabo de largos años se nos presenta la ocasión de engrandecernos, de recuperar el antiguo predominio ¿y sería justo que la abandonásemos por dar oídos a la inspiración extranjera, al sacrílego monopolio, a la ojeriza provincial? Decídanlo los españoles que caminan de buena fe y que aspiran a la gloria de dejar a sus hijos una patria respetable, independiente, no feudataria de las ingratas naciones que al mismo tiempo que hallaban su fortuna en nuestra ignorancia calificábannos orgullosamente de ilotas, de beocianos, de tribus ya pertenecientes por su atraso a los pueblos nómadas de las africanas costas.³¹

A la vista d'això, ¿serà massa arriscat de pensar que al darrere d'aquests «discursos» i, amb ells, de la *Vindicación* en general, hi ha l'esmentat *lobby* català de Madrid? ¿Que el «destino» és la Direcció General del Tresor que ocupa Gaspar Remisa? O posem que es tracti d'un càrrec més modest: ¿el de subdelegat provincial del nou Ministeri de Foment que ocupa a Barcelona Antoni Barata? No crec que calgui recordar que *El Vapor* surt sota la protecció del capità general Llauder

31. EVI, 58, 2 d'agost de 1833.

i proclama, a la seva capçalera, la seva dedicació a l'esmentat ministeri. Dels llaços que lliguen els personatges citats entre ells mateixos i amb les institucions de defensa dels interessos industrials i comercials de Catalunya, l'evidència és abundant: la Comissió de Fàbriques ja s'havia adreçat immediatament, en demanda d'ajuda, a Llauder (que encara no ocupava la capitania general del Principat i a qui més tard s'adreçaria també la Junta de Comerç) i a Remisa el 1829, quan va esclatar l'afer Dollfuss (i tots dos, que eren bons amics, van respondre ràpidament); Barata, que havia estat associat amb Remisa per a l'explotació del servei de diligències, també seria freqüentment sol·licitat per la Comissió i per la Junta de Comerç i presidiria, anys a venir, l'Associació Catalana de Madrid i l'Institut Industrial; Josep Bonaplata, en aquests anys vocal de la Comissió amb residència a Madrid, desplegava una intensa activitat per compte de la institució –i la seva amistat amb Remisa és prou coneguda.³² Barata, sigui dit de passada, era persona molt pròxima a Fèlix Torres Amat, per a qui Remisa era «Gaspar» i que, de Barcelona estant, exercia una evident influència tant damunt *El Vapor* com damunt el cercle català de la Cort –i poc de temps després, ja bisbe d'Astorga i resident a la capital, intervindria repetidament prop del Govern en favor de la política prohibicionista.³³ Com que ni a l'arxiu de la Comissió de Fàbriques ni al de la Junta de Comerç no hi ha proves documentals directes de participació en la redacció d'aquests papers (o, si més no, jo no les hi he trobades), el més raonable em sembla que és de concloure que va ser d'aquesta nebulosa economicopolítico-intel·lectual, a cavall de Barcelona i Madrid, que va partir la iniciativa d'escriure'ls, fos qui en fos a cada cas concret l'autor material. El que és segur és que no ho va ser mai Guillem Oliver.

Durant força temps, la polèmica sobre la qüestió de la política comercial va ser menada amb guants de seda: cada intervenció, vingués d'on vingués, era introduïda amb grans elogis de l'adversari, amb el qual –parafrasejo– un no podria no estar d'acord, tret d'alguns detalls que eren els que motivaven les puntualitzacions del cas (encara que, amb tota probabilitat, es tractava d'un simple malentès). Ultra això, el debat es movia a l'empíria regió de la teoria sobre les qüestions generals i abstractes d'economia política, molt particularment la de la importància exacta que calia concedir a tenir o no la balança comercial en superàvit, i es recolzava en exemples hipotètics. A l'Espanya absolutista, ni que es trobés a les extremitats, les dissensions públiques no eren tolerades, fossin de la mena que fossin. Per sota tota aquesta hipocresia, però, la malignitat és ben perceptible, d'un costat com de l'altre, i tot article i tota nota conté, més o menys clara, una segona intenció: tothom, tard o d'hora, tàcitament o explícitament, anava a parar

32. AFTN, CF, Actes 1829-1834, 15, 25-26 i 218; Actes 1835-1840, 3, 5-11, 201, 212-213 i 216-217; Registre d'oficis 1829-1833, 19-20, 23, 100-101 i 245-248; Registre d'oficis 1834-1838, 64-65, 66-67, 77-78, 115-117, 113-114 i 129; Registre d'oficis 1839-1844, 41 i 158-159; SOLÀ I MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, 31-44 i 73-74; SÁNCHEZ, «La Comissió de Fàbriques...», *passim*.

33. BC, MS 3737, núm. 26-31, 37-45 i 48 (cartes de La Canal a Torres Amat, 1816-1820); MS 3738, doc. 112, 113, 116-123, 189-190 i 196; cartes de Remisa a MS 3739, 3740, 3746, 3747, 3749, 3750 i 3753 (D); JC, llig. LXXXIV, 470.

al tema de sempre: prohibició o lliure canvi –i, més bàsicament encara, «defensa de la indústria» contra antiindustrialisme. A mesura que passa el temps, augmenten sensiblement tant el grau de duresa de l'oposició com la seva naturalesa política immediata. Ja m'he referit més amunt al to aïrat de la resposta d'*El Vapor* pel retorn a l'escena del «Suscriptor imparcial»; la més llarga i detallada que hi van donar els col·laboradors externs –la incorporada posteriorment a la *Vindicación*–, publicada sense mots precautoris de presentació, anava directament al gra, sota el títol «Comercio libre», el mateix que adoptava coetàniament Manuel María Gutiérrez per al seu combatiu fullet.

La mort de Ferran VII, ja ho he dit, va fer passar altres temes al davant i encara més tot el procés d'intrigues i contraintrigues que va venir tot seguit. A partir del començament mateix del 1834 *El Vapor* va dedicar la major part dels seus editorials a fer campanya a favor de la liberalització controlada de la política espanyola, qüestió que va trobar aviat expressió a l'Estatuto Real. Però un cop concedit aquest i elegides i convocades les Corts que preveia, va plantejar-se la necessitat urgent de preparar-se per al retorn imminent de la qüestió aranzelària a la política, no pas la de maniobres de despatx, antecambra i corredor, sinó la dirimida a la palestra pública. Ignasi Sanponts, assessor principal de la Comissió de Fàbriques de 1830 a 1832, ara elegit procurador i a punt de sortir cap a Madrid, ho advertia a la Junta de Comerç: «La grande cuestión del sistema prohibitivo, es fácil de conocer, que no sólo ahora sino también por el espacio de muchos años sufrirá una continua agitación».³⁴ Però ni a la Junta ni a la Comissió de Fàbriques no els calien avisos de ningú. El 5 de juliol el president, Domingo Coll, escrivia a Josep Bonaplata:

Dⁿ. Eudaldo [Jaumeandreu, que havia substituït Sanponts en les funcions d'assessor], queda entendido con el *Vapor*; y ayer comenzó a escribir y seguirá, encargándose López de llenar su periódico con reflexiones continuas y provechosas sobre este asunto, mientras que Jaumeandreu se ocupa en estender una memoria, la cual se imprimirá y repartirá con profusión a todos los miembros de ambos estamentos.³⁵

El 4 de juliol, en efecte, després d'un llarg silenci en aquestes matèries, *El Vapor* havia publicat el primer d'una sèrie de 6 articles «Sobre la introduccion de géneros extranjeros», que es tancaria el dia 17 d'aquell mateix mes.³⁶ L'endemà en començava una altra de més llarga, titulada «Aranceles», que no arribaria a portar fins al 28 de novembre (amb un interval de gairebé dos mesos, tot sigui dit, entre

34. Sanponts, a la JC, 22 de juliol de 1834. Hi demanava una entrevista per tal de coordinar iniciatives. La Junta havia enviat una felicitació a tots els procuradors, aprofitant-ho per donar-los un toc sobre la qüestió de la defensa del sistema prohibitiu (Pau Torrents i Miralda, per exemple, hi va respondre el 23 de juliol de 1834), però Sanponts s'hi havia avançat (BC, JC, llig. LXXXI, 200-202 i 206).

35. AFTN, CF, Registre d'oficis 1834-1838, 77-78; cit. SÁNCHEZ, «La Comissió de Fàbriques...», 47.

36. EV II, núm. 83, 84, 85, 86, 88, i 90, del 4, 6, 8, 10, 13 i 17 de juliol de 1834.

el penúltim article i el darrer).³⁷ A part aquest esforç concertat i sostingut, el periòdic va publicar, sempre amb honors d'editorial, una rèplica a *La Revista Española*, que havia condemnat les visites domiciliàries com a instrument de lluita contra el contraban, i una llarga ressenya, en dues parts, del *Comercio libre* de Manuel María Gutiérrez.³⁸ I, encara que no tractin directament de la qüestió aranzelària, cal afegir-hi encara dos editorials més: el del número 162, del 20 de novembre de 1834, que deplorava la decisió del Govern d'encarregar la construcció d'un vaixell per a l'armada espanyola a unes drassanes bordeleses i atacava l'*Eco del Comercio* (el diari successor del *Boletín*), que se n'havia congratulat; i el del 9 de desembre (número 173), que, bé que essencialment és una molt bel·ligerant declaració de moderantisme, insisteix molt a establir una insidiosa equació entre aquells que volen dur el procés liberalitzador més enllà de l'Estatuto Real i els partidaris del lliure canvi. Destruir l'Estatuto és garantir «que se arruine la industria y se abran las puertas al extranjero, a fin de que nos dicte una ley política y una dependencia mercantil»; hi ha, en efecte, «escritores que no sólo favorecen este espíritu de anarquía, sino que se valen del prestigio progresista para abogar en pro del comercio extranjero». En l'entremig *El Vapor* havia reproduït, repartit entre els números 148 i 149, del 26 i 28 d'octubre, un article del *Tecnológico Nacional* de Madrid, del qual m'hauré d'ocupar més avall.

Repeteix que, encara que no podem estar-ne segurs i, doncs, hem de continuar considerant-los com a formalment anònims, no hi ha cap raó per a dubtar seriosament que, d'aquest material, tot el que no és expressament atribuït a algú altre sigui de Ramon López Soler. En un cas, però, l'atribució es pot fer amb tota confiança. Un típic intent de *captatio benevolentiae* («La suerte que nos coloca al frente de una obra periodística, desnudos de autoridad...») ens diu clarament que és seu l'article del número 162 contra el *Eco del Comercio*. L'atribució de la ressenya del fullet de Gutiérrez recolza damunt una al·lusió semblant, però molt més ambigua: «No nos propusimos al redactar un periódico en la provincia más industriosa de España elevar una ardiente tribuna de ministerialismo u oposición...». La tria del mot «redactar» (no «publicar», «dar a luz», ni res de semblant) em sembla prou concloent (el «redactor» era ell), però no, és clar, al cent per cent. Aquesta atribució, al seu torn, arrossega pràcticament la de l'article del número 142 contra *La Revista Española*, en la qual es fa referència a «la docta *Memoria contra comercio libre* que dentro de pocos dias tendremos la satisfacción de analizar».

Pel que fa a la sèrie «Sobre la introduccion de géneros extranjeros», tenim, ja ho hem vist, l'explicació de Domingo Coll a Josep Bonaplata. La redacció no n'és tan clara com un voldria, però em sembla que se'n pot fixar el sentit precís amb fortes garanties d'objectivitat. La clau es troba a la coma entre «seguirá» y «encargándose»,

37. EV II, núm. 91, 93, 95, 96, 99, 104, 111, 117, 118, 124, 132, 164, del 18, 22, 25 i 27-VII, 1, 10 i 22-VIII, 2, 4, 14 i 28-IX, i 23 de novembre de 1834.

38. [Editorial sense títol], EV II, 142, 16 d'octubre de 1834, i «Sobre la Memoria contra la libertad absoluta de comercio escrita por D. Manuel María Gutiérrez», EV 144 i 154, 19-X i 6 de novembre de 1834; «Del contrabando y de las visitas domiciliarias», LRE 348, 2 d'octubre de 1834.

que és indubtablement al document, però que penso que cal atribuir a una mala comprensió del secretari Miralles, que amb tota probabilitat escrivia sota el dictat del president. Si la suprimim, aquesta coma, la frase esdevé molt més coherent. El que s'hi diu és que Jaumeandreu s'ha entès amb *El Vapor* sobre el repartiment de la feina: ell ha començat i, ara, López Soler continuarà «llen[ando] su periódico con reflexiones continuas y provechosas sobre este asunto», mentre que ell, Jaumeandreu, «se ocupa en estender una memoria». I, en efecte, el 28 d'agost, Jaumeandreu llegia la seva memòria davant la Comissió, que, havent-la aprovat, la va enviar a Josep Bonaplata perquè l'ensenyés a Gutiérrez, per tal d'assegurar-se que es complementava eficaçment amb la que aquest darrer estava redactant, sota el títol de *Comercio libre*. Si la meua lectura del document és correcta, això vol dir que, de la sèrie esmentada, el primer article és de Jaumeandreu i la resta de López Soler.³⁹ La lectura alternativa –que, Jaumeandreu i *El Vapor* havent-se repartit la feina, el primer havia començat la seva, és a dir, la redacció de la memòria, el dia abans, mentre que López, per la seva banda, s'encarregava de publicar articles al periòdic– indicaria que *tota* la sèrie és d'aquest. Anys després, Gutiérrez, en un nou fullet en el qual se'n va servir extensament, li n'atribuiria com a mínim el segon article i ja contemporàniament Jaumeandreu, a la memòria esmentada, havia fet el mateix en relació amb el darrer.⁴⁰ ¿Hauríem de creure que els de l'enemic no eren d'ell?

Lluch s'inclinava a pensar, basant-se en l'estil –cosa sempre molt perillosa– que tots plegats eren de Guillem Oliver. Tornava a errar-se, com veiem. En canvi, no li semblava que se li pogués atribuir, a Oliver, la sèrie «Aranceles»; més avall es plantejava la possibilitat que aquesta fos de Jaumeandreu i la rebutjava, amb la possible excepció del primer article, oblidant que, si aquest ho era, ho havien de ser tots, perquè la redacció havia deixat ben clar a la presentació, que Lluch acabava de citar, que eren tots eixits de la mateixa ploma.⁴¹ Aquesta era la d'una persona resident en esta ciudad de variada inteligencia en materias económicas» que signaria el darrer article amb els mots «Un suscriptor». Es tractava, sense el més petit dubte, d'Oliver. El 17 de juny aquest escrivia a la Junta de Comerç, que dos dies abans li havia demanat que redactés una memòria en defensa del sistema prohibitiu, per a explicar que ja havia començat a treballar, *motu proprio*, en aquest sentit i, entre altres coses, havia enviat un article a *El Vapor* i pensava enviar-n'hi més.⁴² El 18 d'agost, en un document que ja he citat més amunt, hi insistia i era més precís: «he continuado comunicando artículos para que se insertasen en el *Vapor*

39. Ho corroboraria la referència en relació amb ell, en un altre document de la Comissió de Fàbriques del mateix 4 de juny, a «la insertación en el *Vapor* de algunos puntos históricos en favor de nuestra industria». Cit. LLUCH, *El pensamiento económico...*, 290.

40. GUTIÉRREZ, *Contestacion á un artículo...*, 35; [Eudaldo JAUMEANDREU], *Memoria sobre la necesidad del sistema prohibitivo en España que da á luz la Comision de Fábricas de Hilados, Tejidos y Estampados de Algodon del Principado de Cataluña*, Barcelona, Imprenta de Tomás Gaspar, 1834, 32.

41. LLUCH, *El pensamiento económico...*, 245 i 290.

42. BC, JC, llig. LVIII, núm. 27, 9, i Acords 1834, JC 49, 214.

sobre Aranceles». A hores d'ara deia haver-ne «comunicat», com ja sabem, exactament cinc, que eren en efecte els articles de la sèrie «Aranceles» apareguts al periòdic. Per si calgués, l'evidència interna en confirma repetidament l'autoria. Qui escriu és, per començar, un home gran, que ja era plenament adult durant el penúltim regnat; té, ens diu al quart article, coneixements especialitzats de la fabricació de sabó i, al cinquè, experiència en el negoci del vi i l'aiguarent; no se'l pot acusar de provincialisme, perquè no és català (Oliver era mallorquí).⁴³ A la segona part d'aquest mateix article (número 104, del 10 d'agost), escriu:

[...] los grandes arriendos de ramos importantes, y estensos, o de Rentas generales del Estado han sido siempre testimonios de la ignorancia de los agentes superiores, han sido siempre anuncios de colusión y disipación, y preludios infalibles de la disolución de los estados y de la caída de los imperios.

Poc més d'un any abans, Oliver havia manifestat a la Junta de Comerç, en un document manuscrit citat per Lluç, que els arrendaments eren «los signos precursoros de la decadencia de los imperios o la prueba de la ignorancia en economía política».⁴⁴ Qui escriu, finalment, havia estat diputat a les Corts del Trienni i, com a tal, s'havia vist retratat, i favorablement, a les *Semblanzas* publicades pels redactors del temible *El Zurriago*: «Esto me obliga á ser breve, no pudiéndome lisonjear de obtener ningún BRAVO, ni otro aplauso sino [*sic*] es de alguna caricatura como las de marras en las semblanzas, ó algún zurriagazo».⁴⁵ No crec que calgui insistir-hi.⁴⁶

Jeroni Ferrer i Valls i el Tecnológico Nacional

Jeroni Ferrer i Valls és un personatge esmunyedís, que apareix de cop i volta, com el dimoni dels *Pastorets*, a la documentació històrica relacionada amb Catalunya –almenys a la que jo conec– i, després d'actuar-hi en un discret segon pla durant uns anys, els trenta del segle XIX, en desapareix de la mateixa manera per tornar a presentar-s'hi abruptament uns deu anys més tard, abans de fer mutis definitiu molt poc després. Roser Solà, que el va topa en aquesta segona sortida, en la seva condició de cofundador de l'Asociación Defensora del Trabajo Nacional –o d'involucrat d'alguna manera o altra en la fundació– en magnifica no poc la

43. Art. VI, 3a part, EV, II, 118 (4 de setembre de 1834).

44. LLUÇ, *El pensament econòmic...*, 243.

45. *Condiciones y semblanzas de los Sres. Diputados á Cortes para los años de 1822 y 1823*, Madrid, Imprenta del Zurriago, de don M. R. y Cerro, 1822, 37 («Oliver. Es tan profundo en saber como en intenciones; de sangre fría sin igual, y agota generalmente las materias de que habla»). És possible que sortís també caricaturitzat a *El Zurriago* mateix; no m'he aturat a comprovar-ho.

46. De l'art. VII, 2a part, EV II, 132, 28 de setembre de 1834, es desprèn que Oliver és l'autor de les *Observaciones que por orden de la Real Junta de Aranceles ha hecho la del Comercio de Cataluña en 20 de junio de 1828, sobre un informe contra las leyes que prohiben los géneros extranjeros de algodón en España*, Barcelona, Viuda de D. Agustín Roca, 1828.

importància, em fa l'efecte a mi. Abans d'ella, Francesc Artal va fer-li l'honor, a la seva tesi, d'ocupar-se amb un cert deteniment de les seves idees econòmiques: honor perquè un no pot evitar de demanar-se fins a quin punt cal considerar-les seves, les idees. Abans de tots dos, n'havia parlat a la seva peculiar manera, és a dir, amb moltes inexactituds i sense donar amb una mínima precisió la referència d'on havia tret la seva informació, Carrera Pujal. Cal afegir encara una enigmàtica nota del Pare Casanovas a la seva edició de les obres completes de Balmes, segons la qual hi hauria hagut un cert contacte entre els dos personatges.⁴⁷ Tots aquests autors en parlen com si es tractés d'algú a qui no calen presentacions i gairebé tots insisteixen a qualificar-lo d'economista. El fet és, però, que cap d'ells no sembla saber-ne res que no siguin les dades que ell mateix, de tota evidència, va subministrar al canonge Corminas i que Elias de Molins va resumir en una brevíssima entrada. Fins i tot en les circumstàncies d'indefinició socioprofessional de l'època (que justifiquen d'aplicar el terme *economista* a tothom que s'hi ocupés de matèries d'economia), la caracterització, jutjant pel que jo li he llegit, sembla anar-li una mica baldera.⁴⁸ Curiosament, és l'irritant Carrera que en aquest cas va veure-hi més clar, diria jo, suggerint la imatge d'un home que va passar pel món vivint, o intentant de viure, d'expedients –i, afegeixo jo, amb un punt de megalomania.⁴⁹

Moltes de les aventures amb les quals va mirar d'associar-se i molts dels carros als quals va voler pujar, sempre sense èxit durador, van tenir, això sí, una cosa essencial en comú: la defensa de la indústria catalana. Ferrer apareix al radar dels historiadors, o si més no al meu, amb una circular datada del 24 d'octubre del 1831 oferint els serveis d'una «Agencia General de Negocios» que havia establert a Madrid. Molt poc després, enviava espontàniament a la Junta de Comerç, per a una eventual publicació al *Diario de Barcelona*, la no menys espontània, si l'hem de creure, rèplica que li havia dictat la indignació davant una nota anònima apareguda al *Correo* que denigrava el sistema d'enllumenat per gas que Josep Roura, el catedràtic de química de les escoles de la Junta, havia assajat per primera vegada a Llotja el juny del 1826 i que ara es disposava a exhibir a Madrid com a part de la

47. SOLÀ I MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, 169-172; Francesc ARTAL VIDAL, *Pensament econòmic català 1840-1898: del proteccionisme al regionalisme econòmic*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1991, 67-73; Jaime CARRERA PUJAL, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*, 4 vol., Barcelona, Bosch Editor, 1961, I, 142; «Nota històrica», dins Jaime BALMES, *Obras completas*, vol. XIII, *De Cataluña*, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1925, 70.

48. Juan CORMINAS, *Suplemento á las Memorias para ayudar á formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Burgos, Imprenta de Arnaiz, 1849, s. v. (n'hi ha una edició facsímil: Barcelona-Sueca, Curial, 1973); Antonio ELÍAS DE MOLINS, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX. Apuntes y datos*, Barcelona, Imprenta de Fidel Giró / Imprenta de Calzada, 1889-1895, 2 vol., I, s.v. (també n'hi ha dues edicions facsímils modernes: Hildersheim - Nova York, Georg Olms Verlag, 1972, i Pamplona, Analecta, 2000, aquesta en paper i en CD-ROM).

49. Per a la megalomania, vegeu el fullet Gerónimo FERRER Y VALLS, *La España liberal y Don Carlos*, Madrid, Imprenta de Ferrer y Compañía, 1838.

celebració del naixement de la infanta Lluïsa Fernanda.⁵⁰ Al copiador de cartes de la Junta de l'any 1832 no consta que se li tornés resposta. Des de quan corria per la Cort, no ho sé, però, si l'hem de creure a ell altre cop, ja s'hi trobava el 1829, quan va elevar una exposició al rei relativa a les carreteres de Saragossa a Lleida i de Saragossa a Mallén –curiosa preocupació que, en conjunció amb el fet d'haver publicat aquell mateix any a la capital aragonesa el primer llibre que jo li conec, invita a suposar-li un recent període, més o menys llarg, de residència a la ciutat o a la regió.⁵¹ No sé pas si era la primera –exposició, vull dir–, però no va ser pas la darrera. Com ja va explicar Artal a la seva tesi, el maig del 1832 va presentar al Govern un projecte per fer l'Ebre navegable i el 1833, a través del flamant Ministerio de Fomento General del Reino, un altre, de regularització dels pesos i mesures, que es va imprimir amb un cert èxit.⁵²

El poc que, en canvi, sembla haver tingut amb la seva iniciativa prop de la Junta no va desanimar-lo, perquè l'agost del 1834 tornava a la càrrega, ara enviant-hi, per duplicat, el prospecte d'un periòdic que acabava de fundar a Madrid amb el nom de *Tecnológico Nacional* i demanant informació precisa i actualitzada sobre l'estat de la indústria catalana.⁵³ La Junta va respondre fent l'orni a la petició implícita de subvenció i el va remetre no gaire útilment a l'estadística en curs de

50. BC, JC, llig. LXXX, 1068-1069 i 1082. L'article provocador és «Sobre el nuevo alumbrado del gas», *EC* 546, 6 de gener de 1832; s'hi prometia una continuació, però va quedar incomplet. La rèplica de Ferrer no sembla pas que es publiqués al *Diario de Barcelona*. Sí que en va sortir una d'anònima a *EC* 567, 24 de febrer de 1832, que no és pas la de Ferrer i que té tota la pinta d'haver estat redactada amb la col·laboració de Roura mateix, que el 4 de febrer havia escrit a la Junta: «Pasado mañana lunes empiezo el ataque contra tales infames y enemigos declarados de la industria española particularmente catalana». BC, JC, llig. LXXX, 1032; més informació, a 1073-1075. Més o menys al mateix temps va aparèixer A[gustín] V[illada], *Breve noticia del alumbrado por el gas*, Madrid, Imprenta de I. Sancha, Febrero de 1832 (identificació manuscrita a l'exemplar de la Biblioteca Nacional).

51. Referència a l'exposició en un seu comunicat al *Boletín del Comercio* que només conec indirectament pel resum a «Espíritu de los periódicos nacionales», *EV* I, 59, 3 d'agost de 1833; G. F. y V., *Tratado de relaciones comerciales, ó sea práctica de comerciantes*, Saragossa, Imprenta Real, 1829.

52. El primer, a Gerónimo FERRER Y VALLS, *Cartas históricas, filosóficas, estadísticas, agrícolas, industriales y mercantiles*, Barcelona, Imprenta de José Torner, 1846, 7-28 (el llibre constava en teoria de dos volums, però jo no sé que n'existeixi enlloc cap exemplar del segon i sospito molt que no es va materialitzar mai); el segon, *Proyecto para regularizar los pesos, medidas y monedas en España*, Madrid, Imprenta de D. Juan Sanz, 1833, i que va ser reimprès l'any següent. Va sortir-ne una breu i molt elogiosa ressenya a *EC* 768, 7 de juny de 1833. Algunes de les altres *Cartas* són també projectes arbitristes elevats a les autoritats en anys posteriors. Quan escric això (7 de juny del 2016), hi ha a la venda un seu manuscrit *Tratado elemental teórico-práctico de los Consules de España en países extranjeros, presentado al Ministerio de Estado, por el Cónsul de S. M. en el Estado de Yucatan* que, segons informa el venedor, havia intentat infructuosament de fer publicar pel Govern (www.williamreesecompany.com).

53. *El Tecnológico Nacional de Literatura, Artes y Ciencias: Prospecto*, Madrid, Imprenta de Ortega, 1834 (exemplar a BC, JC imp. 202/41). L'ofici de Ferrer, a BC, JC, llig. LVIII, 29; vegeu també Acords 1834, JC 49, 379v.

formació més amunt esmentada i a la memòria que s'havia de publicar aviat, és a dir la *Vindicación*.⁵⁴ Home persistent, el 18 d'octubre Ferrer enviava un exemplar del suplement al número 14 del seu periòdic, aparegut el dia abans i que contenia una llarga rèplica al mateix article «Del contrabando y de las visitas domiciliarias» de *La Revista Española* que havia motivat l'editorial d'*El Vapor* del dia 16, i ho aprofitava per a demanar, ara ja obertament, una subvenció.⁵⁵ Aquesta vegada, però, no refiant-se de la Junta, també va fer arribar el seu article directament a *El Vapor*; que, com ja sabem, el va publicar en dues parts, amb honors d'editorial, als seus números 148 i 149. La Junta, mentrestant, després de pensar-s'ho una mica, va decidir de respondre-li, el 8 de novembre, amb un Déu l'empari. Ferrer, impacient, havia tornat a escriure tres dies abans, amb el pretext d'enviar un nou article seu del *Tecnológico Nacional* d'aquell mateix dia que prolongava la polèmica iniciada al suplement tot just esmentat; el dia 11 el secretari Gassó el remetia a la resposta que ja li havia estat feta.⁵⁶

Després d'un llarg silenci –si no és un forat de la documentació– Ferrer insistiria un darrer cop a començos del 1836. El 10 de gener informava la Junta que tenia la intenció de reprendre la publicació del *Tecnológico*, prohibit, deia estranyament, el maig del 1834, i tornava a demanar, a penes veladament, el suport econòmic que fins aleshores li havia estat refusat:

Siendo del mayor interés para ese Principado y la Nación entera que en la Capital de las españas se publique un Periódico que libre de todo partido, y de la influencia del gobierno convata las erróneas doctrinas que una mal entendida libertad de comercio, que algunos defienden nos pueda acarrear [...].

Hijos la mayor parte de sus Redactores de ese Principado, y unidos por sus intereses y posición social a sus adelantos, y todos a su esplendor, gloria, y prosperidad, nos hemos propuesto ser los Tutores de obgetos tan caros, y combatir con la vizarría propia de los pechos libres las doctrinas económicas que tiendan a destruir la industria de ese hermoso cuanto desgraciado Principado.⁵⁷

Escrivia en paper amb la capçalera del *Tecnológico Nacional*, però el mot «Tecnológico» n'havia estat ratllat. I és que, contràriament al que deia, ja publicava el

54. BC, JC, llig. LVIII, 109-111, i Copiador 1834, JC 116, 303; també Acords 1834, JC 49, 386.

55. BC, JC, Acords 1834, JC 49, 408; Gerónimo FERRER Y VALLS, «Economía pública», *Tecnológico Nacional* [en endavant, *TN*] 14, 17 d'octubre de 1834.

56. F[FERRER], «Economía pública», *TN* 19, 4 de novembre de 1834, 145-147; BC, JC, Acords 1834, JC 49, 408 i 448v i Copiador 1834, JC 116, 388.

57. BC, JC, llig. LXXXIII, 4. El *Tecnológico Nacional* no va començar a sortir, com ja sabem, fins al 2 de setembre de 1834 i va acomiadar-se dels lectors el 30 de desembre de 1834, número 35, per manca d'un nombre suficient de subscriptors. Una possible explicació de l'estranya declaració de Ferrer seria que el periòdic que deia voler reprendre no fos pas el *Tecnológico*, sinó un d'anterior, potser fins i tot dit ja *El Nacional*. Si una tal publicació va existir, jo no n'he trobat cap rastre.

nou periòdic des de l'11 de desembre anterior, ara amb el títol *El Nacional*, i no es tractava pas d'una represa d'aquell, sinó, com *La Revista Española* del començament i *El Vapor* dels dos primers anys, d'un diari que encara no sortia cada dia –però que aviat, a partir del 1r de març, ho faria. Un diari de filiació progressista i, més precisament, mendizabalista.⁵⁸ Però endinsar-me en aquesta nova aventura del senyor Ferrer i Valls em duria ara massa lluny del modest objectiu que m'he proposat en aquesta nota. Em limitaré a afegir que el 26 de febrer, com que la Junta no li havia tornat resposta, Ferrer hi va insistir una darrera vegada.⁵⁹ Si més no aquest és l'últim document directament relacionat amb ell que jo he sabut trobar a l'arxiu de la institució. Se li havia acabat, per cert, el paper amb capçalera impresa.

El que ara ens interessa són els articles que el *Tecnológico Nacional* va publicar en defensa del prohibicionisme. El primer va sortir-hi ja al número 1, anònimament, però el segon, que n'era la continuació, al número 2, anava signat «El Editor», és a dir, segons constava a la capçalera, Ferrer mateix. Dos nous articles, als números 6 i 12, el primer que aclaria la diferència entre prohibició i protecció, el segon que exposava els progressos realitzats per la indústria catalana, es presentaven sota les inicials E. i F., sens dubte d'*editor* i de Ferrer, respectivament.⁶⁰ El del ja esmentat suplement del número 14, de resposta a *La Revista Española*, era reivindicat, en canvi, amb totes les lletres: «Gerónimo Ferrer y Valls». Vet aquí, però, que abans que no ho fes ell, ja n'havia enviat uns quants exemplars a la Junta de Comerç Manuel María Gutiérrez, demanant que en fessin arribar un parell a la Comissió de Fàbriques i explicant que, encara que, «por motivos reservados», anava signat per un altre, l'article era seu.⁶¹ La història es va repetir molt poc després amb el també esmentat article del número 19 de contraresposta a la resposta del *Mensajero de las Cortes* a, justament, l'article del suplement: el signava Ferrer, que com a seu va fer-lo arribar un cop més, amb la corresponent nota pidolaire, a la Junta, però Gutiérrez havia tornat a enviar-lo pel seu compte al mateix destinatari, proclamant-se'n, un cop més també, l'autor autèntic.⁶²

58. El document BC, JC, llig. LXXXIII, 110 és un suplement del número 57 d'*El Nacional*, del 22 de març de 1836, que conté una exposició elevada a la regent per un grup de persones de supòsit de Madrid demanant-li que mantingui el gabinet Mendizábal.

59. BC, JC, llig. LXXXIII, 59-60.

60. «Economía pública. Sistema restrictivo. Artículo primero», *TN* 1, 2 de setembre de 1834, 5-6; EL EDITOR, «-----». Artículo segundo», *TN* 2, 5 de setembre de 1834, 12-13; [FERRER], «Progresos de la industria catalana», *TN* 12, 10 d'octubre de 1834, 91-93.

61. Carta del president Domingo Coll a Josep Bonaplata (que, pel seu compte, havia enviat un altre exemplar a la Comissió), 1 de novembre de 1834, AFTN, CF, Registre d'oficis, 1834-1838, 115-117, concretament 116; la nota de MGG acompanyant la tramesa de quatre exemplars de l'article, a BC, JC, llig. LXXXI, 316.

62. *Supra*, n. 38 i, pel que fa a Gutiérrez, BC, JC, llig. LXXXI, 342. Ferrer va signar a més a més, amb nom i cognoms, una nota que rebutjava les acusacions de provincialisme i hi desafiava a la polèmica sobre la qüestió aranzelària (*TN* 16, 23 d'octubre de 1834, 127) i, amb la inicial F., un article en defensa de la protecció dels grans espanyols («Del comercio de granos», *TN* 23, 25 de novembre de 1834, 196-197). El darrer article relacionat amb la qüestió industrial va ser

Qui hem de creure? No sabem quins podien ser els «motivos reservados» al·legats per Gutiérrez en justificació de la necessitat d'amagar-se darrere un altre. El que al lector actual se li acut de seguida, la incompatibilitat de la seva presa de partit amb el càrrec de secretari permanent de la Junta de Aranceles, no li havia estat obstacle per a signar amb el seu propi nom el seu *Comercio libre*. Però potser és que no volia enfrontar-se obertament amb *La Revista Española*, ni amb el *Mensagero* (que aviat, el 1r de març del 1835, es fondria amb ella). Per l'altra banda, les proves circumstancials s'acumulen contra l'autoria de Ferrer. Per començar, els textos que són indubtablement seus revelen que l'home escrivia molt malament, amb sintaxi coixa i –més amunt n'hi ha una petita mostra– una ortografia no gaire ortodoxa.⁶³ Aquests que ara ens ocupen, en canvi, estan ben escrits. Després, hi ha la descurança ben documentada amb què signava alegrament coses que molt evidentment no eren seves. Sense amagar-ho, vull dir: la darrera –i de molt la més extensa– de les seves *Cartas históricas*, sobre la indústria de Catalunya, no és sinó la reproducció pura i simple, i integral, de la *Industria algodонера de Cataluña* d'Esteve Sayró, més un parell de textos més d'altres autors.⁶⁴ Tot plegat, a penes hi deu haver mitja dotzena de frases que hagin sortit de la seva ploma. De fet, la qüestió mateixa que ara examino és força bizantina: l'article del suplement repetidament esmentat conté extensíssimes cites, paràgrafs sencers, del *Comercio libre* de Gutiérrez. L'article «Progresos de la industria catalana», signat F., n'és un simple extracte. Segons admissió pròpia, el seu tractat manuscrit de pràctica consular s'havia beneficiat de l'exemple de les *Atribuciones consulares* d'Agustí de Letamendi.⁶⁵ Caldria veure què s'ha d'entendre aquí per beneficiar-se. Però, segons alguna font, Ferrer no actuava pas sempre amb tanta honestetat, o més aviat cànida barra: Andrés Ortiz de Zárate, personatge multifacètic i curiós ell mateix, va acusar-lo de plagi repetit, d'ell i d'altres autors, tant al més amunt citat *Tratado de relaciones comerciales* del 1829 com al més extens *Tratado elemental teórico-práctico de relaciones comerciales* del 1833.⁶⁶

l'anònim «Industria nacional» (TN 35, 30 de desembre de 1835, 274), celebrant la instal·lació a Sevilla de la fàbrica de mussolines de Resillas, Escribano y Cía.

63. És tracta sobretot de les seves cartes i notes manuscrites, però també del fullet més amunt esmentat, *La España liberal y Don Carlos*.

64. FERRER, *Cartas...*, 151-319; [Esteban SAYRÓ], *Industria algodонера de Cataluña*, Madrid, Imprenta Nacional, 1842. El llibre és el resultat d'un encàrrec ministerial encomanat a una comissió de tres individus, però, com s'explica allà mateix, va acabar sent escrit tot ell per Sayró. Cal insistir que, contra el que diu ARTAL, *Pensament econòmic...*, 70, no són únicament les estadístiques que Ferrer reproduïx de Sayró: és tot el text. Vegeu també Pascual MADOZ, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, Imprenta del Diccionario geográfico-estadístico-histórico de D. Pascual Madoz, 1850, III, 468.

65. Agustín de LETAMENDI, *Atribuciones consulares, ó manual para los Cónsules de España en países extrangeros*, Madrid, Imprenta de Sancha, 1835.

66. Vegeu l'«Advertencia» impresa al final d'Andrés ORTIZ DE ZÁRATE, *Cambios hechos entre Londres y Málaga*, Málaga, Imprenta del Comercio, 1838; Gerónimo FERRER Y VALLS, *Tratado elemental teórico-práctico de relaciones comerciales, arreglado á lo prevenido en el código de comercio*, Madrid, Imprenta de D. Tomás Jordan, 1833.

De fet, molts detalls dispersos indueixen a pensar que, sempre a la caça d'expedients, Ferrer era un home útil per a fer de testaferro i que és per aquí que s'explica la seva presència al capdavant de les més diverses iniciatives. Que, com a tals, potser eren seves en algun cas, però que si esdevenien realitat era molt probablement perquè convenia a algú o altre que en tenia els mitjans i que, alhora, s'estimava més de mantenir-se a l'ombra. El *Tecnológico Nacional* té tota la pinta de ser un d'aquests casos. El perquè del nom ens el diria el contingut, si no ho hagués fet més explícitament encara el prospecte:

El conocimiento de los mejores métodos de labranza, la propagación de las ideas del buen gusto en las artes, y de las conquistas de la industria y de las ciencias naturales, serán en parte el objeto de este Periódico; aunque el designio principal, es la emancipación de las masas populares del jugo [sic] de la ignorancia, la pereza y la rutina, inculcándoles al mismo tiempo el amor a la civilización, la afición al trabajo, el espíritu de economía y ahorro, y el deseo de la felicidad. Estas serán las dos bases sobre las cuales se sostendrá constantemente el *Tecnológico Nacional*.

És el típic programa enciclopedista de divulgació de coneixements pràctics que tanta presència va tenir encara a la premsa naixent i que tantes col·leccions i publicacions va informar durant almenys tota la primera meitat del segle –i, adreçades a un públic cada cop més modest, ben ençà d'aquesta data.⁶⁷ Però, per què «nacional»? La resposta és, perquè ja n'hi havia un, de *Tecnológico* a seques, que sortia, amb irregularitat (cada 15 o 20 dies), a Barcelona des del 25 d'abril del 1833.⁶⁸ N'havia tingut la idea un altre d'aquests personatges, tan típics de l'època, que feien mans i mànigues per a viure de la ploma i de tasques associades, Vicenç Joaquim Bastús, en societat amb Joan Cortada i un tal Josep Anglada, que n'era el capitalista. Havien sol·licitat el patrocini de la Junta de Comerç que, com que no li demanaven diners, s'hi va prestar de bon grat, alhora que els feia l'important servei de gestionar-los el permís de la Subdelegació d'Impremta i Llibreria del Ministeri de Foment.⁶⁹

Ara bé, sembla clar que, en batejar el seu periòdic com ho va fer, Ferrer buscava no tant de distingir-se'n (hauria estat més fàcil, si d'això s'hagués tractat, d'evitar

67. Des de l'octubre del 1831 fins (sembla) a finals del 1832 havia sortit mensualment a Madrid *El Propagador de Conocimientos Útiles*, redactat enterament per José Luis Casaseca i que es presentava com a una «nueva serie». No he trobat cap rastre de la primera.

68. *El Tecnológico. Periódico de artes, ciencias y literatura bajo los auspicios de la Real Junta de Comercio de Cataluña. Prospecto*, Barcelona, Imprenta de Joaquín Verdagué, [1833]. Malgrat el que deia aquest prospecte, a l'hora de la veritat va aparèixer com a una miscel·lània, descrita com a «Colección de diversas materias científicas, artísticas, económicas é industriales», no sé si per exigència de les autoritats o per decisió pròpia, en no poder ajustar-se a una periodicitat regular.

69. Comunicació del secretari Gassó a Bastús, 18 d'abril de 1833, a BC, JC, Copiador 1833, JC 115, i Acords 1833, JC 47, 130.

el mot *tecnològic*) com d'associar-s'hi: aquest seria el periòdic que faria en l'àmbit de tota la nació el que el *Tecnológico* barceloní feia a Catalunya. No pas en competència –l'atenció dedicada des del primer moment a la causa de la indústria catalana prou clar que ho deixava–, sinó en suport i cooperació en bé dels mateixos interessos. I no sense alguna connexió, laxa i indirecta sens dubte, però connexió al capdavant. Perquè, d'una banda, el tracte especial que el *Tecnológico* sense aditaments rebia d'*El Vapor* i l'efusió amb què era saludat a Madrid per *La Revista Española*, suggereixen una certa complicitat.⁷⁰ ¿I qui, de l'altra banda, pagava el *Tecnológico Nacional*? La presència a les seves planes de Manuel María Gutiérrez i del vell cofundador del *Correo Literario y Mercantil*, Mariano Rementería y Fica, juntament, altre cop, amb la dedicació a la causa prohibicionista, fan anar de nou les sospites del cantó del *lobby* criptoliberal dels anys 1828-1832, amb el seu destacat component català.

Hi ha més coses encara. La divulgació dels coneixements tecnològics sembla haver estat un dels principals interessos del grup de col·laboradors i amics aplegats al voltant del sempre elusiu Gaspar Remisa. Entre els papers sense classificar d'Aribau que han anat a parar a l'Institut d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra, hi ha material, manuscrit i imprès, d'aquesta mena (fulls solts, malauradament, sense cap indicació clara de data ni procedència): el croquis i l'explicació d'una cafetera, un informe sobre la bomba de reg dita «Hidropota de Ardèvol» (nom de l'inventor) escrit per compte de Remisa (conté una referència a «la Dir^{on} de mi cargo»), un altre sobre un escriptori portàtil presentat per un artesà a una innominada «Sociedad», l'esborrany d'una dissertació «De la industria en la Remisicura», designació jocosa, d'ús estrictament intern, de les idees de reforma agrària en un país ideal governat per don Gaspar i els seus adlalters, i altres coses encara. Interès per les innovacions tècniques i reformisme il·lustrat combinats amb la militància en la defensa de la indústria catalana, la sintonia entre el cercle de Remisa i el *Tecnológico Nacional* és perfecta. ¿Era simplement coincidència, però, o hi havia alguna connexió material? N'hi havia una, em sembla, i era en la persona de Ferrer i Valls, que ens tornem a trobar, com hem vist, donant la cara al nou periòdic mendizabalista *El Nacional*, una altra operació política en la qual estava involucrat, sempre a la seva manera discreta, Remisa.⁷¹ La majoria dels redactors, com hem vist que explicava Ferrer a la Junta de Comerç, eren fills del Principat. Qui podien ser, aquests periodistes catalans

70. Per exemple, *EVI*, núm. 14, 17 i 42, del 20 i 27-IV i 25 de juny de 1833; *LRE* 57, 21 de maig de 1833, 569.

71. Javier PÉREZ NÚÑEZ, *Entre el Ministerio de Fomento y el de la Gobernación. Los delegados gubernativos de Madrid en la transición a la Monarquía constitucional (1832-1836)*, Madrid, Editorial Dykinson - UNAM Ediciones, 2011, 189. Més sobre Remisa i Mendizábal (amb una altra operació periodística pel mig) a Gregorio C. MARTÍN, «Prensa liberal y censura progresista: origen y ocaso de *El Español*», dins David Thatcher GIES (ed.), *Negotiating Past and Present: Studies on Spanish Literature for Javier Herrero*, Charlottesville, Va, Rookwood Press, 1997, 14-43; i a Peter JANKE, *Mendizábal y la instauración de la monarquía constitucional en España 1790-1853*, Madrid, Siglo XXI, 1974, 269-270 i 321.

expatriats a la Cort? Aribau, López Soler, Pastor, Manzano, homes, tots ells, de Remisa? Jo no en conec gaires més.

És altament dubtós, però, que Ferrer fos més que un home de palla útil, aquí com abans al *Tecnológico*. Ho fa pensar la manca de cas que li van fer sempre a Barcelona –¿perquè no tenien ni idea de qui era o perquè ho sabien prou i massa? Però també altres detalls. Els serveis prestats a la causa progressista li van ser premiats per la Regència esparterista amb un consolat, que tant com una recompensa sembla una manera de treure-se'l del davant.⁷² I quin consolat! El del Yucatán, aleshores estat secessionista de la jove República mexicana i en guerra amb aquesta i no reconegut per absolutament ningú. En termes tècnics, Ferrer no va ser mai cònsol «acreditat», sinó merament «tolerat».⁷³ A la carta al cap de Govern Antonio González que acompanyava el manuscrit del tractat de pràctica consular abans esmentat, s'oferia a pagar-ne la impressió de la seva butxaca, si l'Estat no se'n volia fer càrrec, i a canvi demanava només, tímidament, que el transferissin a Montevideo –per raons de salut, deia, el pobre home. Se'n van desfer amb evasives.⁷⁴ A part del seu paper en la creació de l'Asociación Defensora del Trabajo Nacional, que caldria sotmetre a un escrutini molt serrat, Ferrer va fer encara un autèntic cant de cigne com a testaferró en l'operació del canal d'Urgell. Va ser ell que va demanar i obtenir, per Reial ordre del 8 de març del 1850, l'autorització per a formular el projecte de construcció del canal, i el seu nom figura a la llista d'accionistes de la primera i efímera societat, fundada el 1852.⁷⁵ De la societat definitiva, la S. A. del Canal de Urgel, fundada el desembre del 1853, ja n'havia desaparegut (igual com, tot sigui dit, els altres socis amb les excepcions de Mariano Flaquer, Joan Anton Tresserra i Josep Juncosa): l'accionista majoritari, i de molt, era Girolamo Hnos. y Clavé, i els altres, entre els quals figurava una altra raó social, Dotres, Clavé y Fabra, eren tots pesos forts de l'economia catalana de l'època.⁷⁶ Però veig

72. Entre segurament moltes altres coses, havia estat membre de la comissió d'electors progressistes a les eleccions del 1840 (JANKE, *Mendizábal...*, 302) i (segons PÉREZ NÚÑEZ, *Entre el Ministerio...*, 215) i secretari personal de Mendizábal.

73. Per a la distinció, Agustín de LETAMENDI, *Tratado de jurisprudencia diplomático-consular, y manual práctico para la carrera de Estado*, Madrid, Imprenta de Repullés, 1843, 52-54.

74. Sempre segons la informació donada pel venedor a www.williamreesecompany.com (consultat el 7 de juny de 2016).

75. *Coleccion legislativa de España (continuacion de la Coleccion de decretos)*, XLIX [= *Primer cuatrimestre de 1850*], Madrid, En la Imprenta Nacional, 1850, 502-503; Àngels SOLÀ I PARERA, *L'èlit barcelonina a mitjan segle XIX*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1977, 2 vol., II, 579-580. ¿La seva presència té alguna cosa a veure, altre cop, amb Remisa? El març del 1850 aquest ja feia més de dos anys que era mort, però en algun moment, als anys trenta, s'havia interessat molt pel canal (vegeu, per exemple, BC, JC, llig. LXXXVII, 31-33, 58-59 i 94-95), i el seu aparent desinterès posterior sorprèn SOLÀ I PARERA, *L'èlit barcelonina...*, II, 483-486. Cal afegir-hi que, entre els socis de l'esmentada primera societat, hi havia el seu cosí i home de confiança, Josep Casals i Remisa.

76. *Estatutos y reglamento de la Sociedad anónima titulada Canal de Urgel, autorizada por Real Decreto de 28 de diciembre de 1853*, Barcelona, Imprenta de Tomás Gorchs, 1854, 5 n.

que, malgrat els bons propòsits, he acabat allunyant-me de les meves modestes intencions originals.

No sé si és apropiat d'extreure d'aquestes modestes notes alguna conclusió, si no és la humil constatació que, si la visió de conjunt de la qüestió examinada està ben sòlidament establerta en les seves línies generals, encara hi queden zones per omplir pel que fa al detall. Potser sí, però, que –canviant ara de metàfora– se'n destaca una mena de *leitmotiv*, no prou distint i molt esmunyedís, però persistent: la presència en rerefons, als tres casos estudiats, d'això que he anomenat el *lobby* català de Madrid i la influència important que sembla tenir. Són una presència i una influència difícils de documentar directament i de manera concloent, però no crec que es pugui dubtar de la seva existència, de tan nombrosos com són i tant com lliguen entre ells els detalls circumstancials i accessoris a través dels quals es perfilen. Potser valdria la pena que algú ho investigués.